

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร” สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสำรวจความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยอิงแนวคิดการสอนของ อาเธอร์ เอฟแลนด์ (ค.ศ.1978) เป็นแนวทางในการนำไปใช้กับการจัดการเรียนการสอน

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับ แนวคิดการเรียนการสอน ปรัชญาการศึกษา ทฤษฎีการศึกษา ปรัชญาศิลปศึกษา ทฤษฎีทางการเรียนการสอนศิลปศึกษา แนวคิดทางศิลปศึกษา การศึกษาศิลปะ ครูศิลปศึกษา และศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา รวบรวมมาเป็นแนวทางในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างประชากร

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ครูศิลปศึกษา จำนวน 178 คน จากโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งหมด 213 โรงเรียน

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย สร้างแบบสอบถามขึ้น 1 ชุด โดยศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน พิจารณาแก้ไข แล้วนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มครูศิลปศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างประชากรจริง เพื่อหาความเที่ยงของแบบสอบถาม (Reliability) ซึ่งในแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้คำถามแบบตรวจสอบรายการ (Check- list)

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นทางการสอนของครูศิลปศึกษา ที่มีต่อความหมายของศิลปะ และศิลปศึกษา และองค์ประกอบทางการสอนศิลปศึกษา ใช้คำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)

ตอนที่ 3 ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำแนวคิดทางการสอน

ศิลปศึกษาไปใช้ในการปฏิบัติจริง ใช้คำถามแบบปลายเปิด (Open - ended)

เมื่อได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์แล้ว ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังโรงเรียนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรอยู่จำนวน 212 ฉบับ ได้รับคืน 178 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 83.96

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลตอนที่ 1 และตอนที่ 2 ที่ได้ไปวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) เพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย หรือค่ามัธยฐาน เลขคณิต (x) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอในรูปตาราง ประกอบความเรียง ส่วนข้อมูลตอนที่ 3 ซึ่งเป็นแบบปลายเปิด นำข้อมูลมาเรียบเรียง และนำเสนอในรูปความเรียง ตามลำดับความถี่

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถนำมาสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสำรวจสถานภาพของครูศิลปศึกษา จำนวน 178 คน พบว่าเป็นชายมากกว่าหญิง คิดเป็นร้อยละ 65.20 กว่าครึ่งหนึ่งของประชากรมีอายุอยู่ระหว่าง 31 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 60.70 จบการศึกษา ระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 84.80 ประสบการณ์ในการสอนมากที่สุดอยู่ระหว่างอายุ 11 - 15 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.60

2. ความคิดเห็นทางการสอนศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษา

ความคิดเห็นของครูศิลปศึกษาที่ทำการวิจัยนี้ประกอบด้วย ความคิดเห็นที่มีต่อความหมายของศิลปะ ศิลปศึกษา และองค์ประกอบทางการสอน ตามแนวคิดการสอนของอาเธอร์ เอฟแลนด์ (Arthur Efland) ซึ่งผลการวิจัยโดยเฉลี่ยแล้วครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยกับแนวคิดทางการสอนในทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านความหมายของศิลปะ ศิลปศึกษา ด้านหลักสูตร ด้านครูผู้สอน ด้านนักเรียน ด้านวิธีสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล แต่เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละรายข้อของด้านต่าง ๆ พบว่า มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยในรายข้อ ดังนี้

2.1 ความหมายของศิลปะและศิลปศึกษา พบในข้อดังนี้

2.1.1 ศิลปศึกษา คือการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกและความคิดออกมา

2.1.2 ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่แสดงออกจากอารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการของศิลปิน

2.2 องค์ประกอบทางการสอนศิลปศึกษา พบในข้อดังนี้

2.2.1 หลักสูตรศิลปศึกษา ควรมีเนื้อหากิจกรรม ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงอารมณ์ และความคิดสร้างสรรค์

2.2.2 ด้านครู พบว่า ครูศิลปะควรมีการแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการที่สร้างสรรค์อยู่เสมอ

2.2.3 ด้านสื่อการสอน พบว่า สื่อการสอนควรสามารถใช้กระตุ้นความคิด ความรู้สึก และจินตนาการของผู้เรียนได้ดี

2.2.3.1 สื่อการสอนควรสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนได้แสดงจินตนาการและความรู้สึกในผลงาน

เมื่อพิจารณาในข้อที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ พบว่า ครูศิลปศึกษามีความเห็นดังนี้

2.1 ความหมายของศิลปะและศิลปศึกษา พบในข้อดังนี้

2.1.1 ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่ใช้ความงามจากองค์ประกอบศิลป์มาสร้างสรรค์

2.1.2 ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่สร้างขึ้นโดยใช้ความชำนาญในการลอกเลียนแบบธรรมชาติ

2.1.3 ศิลปศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนที่ส่งเสริมทักษะในการลอกเลียนแบบธรรมชาติ และของจริง

2.1.4 ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่ยึดความพึงพอใจของผู้ชมเป็นเกณฑ์

2.2 องค์ประกอบทางการสอนศิลปศึกษา พบในข้อดังนี้

2.2.1 หลักสูตรศิลปศึกษาควรกำหนดสาระ และวิธีการสอนให้นักเรียนลอกเลียนแบบธรรมชาติ หรือแบบตัวอย่าง

2.2.2 ครูศิลปะควรมีความสามารถถ่ายทอดทักษะฝีมือให้นักเรียนได้ลอกเลียนแบบ

2.2.2.1 ครูศิลปะควรเป็นผู้ยึดหลักเกณฑ์ ทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์เป็นสิ่งสำคัญ

2.2.3 นักเรียนควรลอกเลียนแบบงานจากตัวอย่างได้ใกล้เคียงที่สุด

2.2.3.1 นักเรียนควรมีความพยายามสร้างงานด้วยการฝึกฝนวิธีการตามครูอย่างเคร่งครัด

2.2.4 วิธีสอนศิลปศึกษา คือ การสอนโดยครูเป็นผู้กำหนดวางกฎเกณฑ์ในการทำงานตลอดเวลา

2.2.4.1 การสอนศิลปศึกษาครูควรสาธิตทุกขั้นตอนตามกิจกรรมที่ระบุไว้ในบทเรียน

2.2.4.2 วิธีสอนศิลปศึกษา คือ การสอนที่ยึดเนื้อหาทฤษฎีทางศิลปะเป็นหลักในการสอนอย่างเคร่งครัด

2.2.5 สื่อการสอนศิลปะสามารถใช้เป็นแบบที่ทำให้ผู้เรียนลอกเลียนแบบได้ง่าย

2.2.6 การวัดและประเมินผล ควรให้ความสำคัญกับความสามารถในการลอกเลียนแบบได้เหมือนจริง

2.2.6.1 ผลงานที่มีคุณค่า ต้องสามารถแสดงรายละเอียดได้เหมือนจริง

2.2.6.2 ผลงานที่มีคุณค่าวัดได้จากความพึงพอใจของผู้ชมที่แสดงออก

2.2.6.3 การวัดและประเมินผลศิลปะควรให้ความสำคัญกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับผู้ชมผลงาน

3. ความคิดเห็นทางการสอนศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษา ตามแนวคิดการสอนศิลปศึกษาของอาเธอร์ เอฟแลนด์ สรุปผลได้ดังนี้

โดยเฉลี่ยแล้วครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับทฤษฎีแพรกมาติก ทฤษฎีเอกซ์เพรสซิฟ และทฤษฎีออปเจกทีฟ แต่ทฤษฎีมิเมติก มีความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ

4. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำแนวคิดทางการสอนศิลปศึกษาไปใช้ในการปฏิบัติจริงจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended) สรุปได้ดังนี้

4.1 ด้านหลักสูตร ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าช่วงเวลาในการสอนการปฏิบัติกิจกรรมมีน้อยเกินไป ไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมและการวัดผลประเมินผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตรดี แต่ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่สามารถสอนตามหลักสูตรได้ ต้องสอนตามหลักสูตรเก่าในบางครั้งและมีบางส่วนที่เห็นว่าเนื้อหาศิลปะ ยังซ้ำซ้อนกับ กลุ่มวิชา การงานพื้นฐานอาชีพ

4.2 ด้านครูผู้สอน ส่วนใหญ่ให้ข้อเสนอแนะว่าครูศิลปศึกษา ไม่ได้ใช้วิชาที่เรียนมา ไม่มีอิสระในการสอน ต้องใช้เวลาสอนทำกิจกรรม อื่น ๆ ทั้งในโรงเรียนและนอกสถานที่ครูศิลปศึกษา เพราะต้องสอนวิชาอื่น ๆ บางครั้งไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารเท่าที่ควรและอยากให้มีการจัดอบรมเพิ่มเติมความรู้ในกิจกรรมการสอน

4.3 ด้านนักเรียน สิ่งที่พบเป็นส่วนมากคือนักเรียน ขาดอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ การเตรียมอุปกรณ์มาเรียน มีมาน้อย เนื่องจากสภาพปัญหาต่าง ๆ นักเรียนส่วนมากชอบวิชาศิลปศึกษา และมีอีกจำนวนหนึ่งที่นักเรียนไม่เห็นคุณค่า ของงานศิลปะเพราะผู้ปกครองอาจปลูกฝังว่าเป็นวิชาที่ไม่มีความสำคัญในการเรียน

4.4 ด้านวิธีสอน ปัญหาและข้อเสนอแนะส่วนใหญ่เป็นเรื่องเวลาที่มีน้อย จึงไม่สามารถจัดวิธีสอนได้ถูกตามแผนการสอนได้ จากสภาพแวดล้อม และปัญหาในบางครั้งจำเป็นต้องสอนตามวิธีเก่า คือ รับสั่งงานแล้วให้นักเรียนทำเพราะครูต้องทำกิจกรรมอื่น และจากสภาพปัญหาไม่มีห้องศิลปะ จึงทำกิจกรรมได้ไม่ดีเท่าที่ควร

4.5 ด้านสื่อการสอน ปัญหาส่วนใหญ่ คือ สื่อขาดแคลน อาจเป็นเพราะหน่วยงานไม่มีสื่อจัดให้และครูผู้สอนไม่มีเวลาผลิต สื่อการสอน ที่แจกมาให้รายละเอียดไม่ชัดเจน เด็กเข้าใจยาก การใช้สื่อทางเทคโนโลยี ที่ทันสมัย ไม่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น ห้องโสตทัศนศึกษาไม่มี และวีดีโอหรือภาพสไลด์ ทางศิลปะมีน้อย

4.6 ด้านการวัดและประเมินผล ส่วนมากครูศิลปศึกษา ไม่ได้วัดและประเมินผลเท่าที่ควร เพราะเวลาน้อย นักเรียนมีจำนวนมาก การประเมินผลในชั่วโมงจึงมักไม่สมบูรณ์ การประเมินผลตามแผนการสอน หรือตอนสอบวัดจุดประสงค์มีข้อปล้กย่อยมากเกินไป

4.7 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่ครูศิลปะต้องการมากคือ ควรจัดให้มีการอบรม หรือสัมมนาครูศิลปะ เช่น เพิ่มเติมความรู้ทางการสอน หรืออบรมการปฏิบัติกิจกรรมบางอย่างให้ฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของครูศิลปศึกษามากขึ้น และควรมีงบประมาณในการจัดหาซื้ออุปกรณ์แก่เด็ก เช่น เครื่องมือวัสดุ ต่าง ๆ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความคิดเห็นทางการสอนศิลปศึกษาที่มีต่อความหมายของศิลปะ ศิลปศึกษา และองค์ประกอบทางการสอนศิลปศึกษา

จากการวิจัยในส่วนรวมพบว่า ครูสอนศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร เห็นด้วยกับแนวคิดทางการสอนในทุกด้านได้แก่ ด้านความหมายของศิลปะและศิลปศึกษา ด้านหลักสูตร ด้านครูศิลปศึกษา ด้านนักเรียน ด้านวิธีสอน ด้านสื่อการสอน และด้านการวัดและประเมินผล ผู้วิจัยขออภิปรายผลจากข้อมูล เอกสาร และแนวคิดของนักวิชาการศิลปศึกษา ดังนี้ จากการที่ครูศิลปศึกษามีแนวคิดผสมผสานทั้ง 4 ทฤษฎี ที่ได้นำมาเป็นหลักในงานวิจัย ซึ่งอาจเป็นผลมาจาก ครูศิลปศึกษา มีทั้งแนวคิดกระแสความนิยมในแบบเก่า และกระแสแนวคิดการสอนแบบใหม่ ซึ่งวัดดูได้จาก แบบสอบถามในการวิจัยสามารถแบ่งเป็น ได้ 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือ ผู้ที่เรียนมาทางสายอาชีพโดยตรง คือสายผลิตนักศึกษาเพื่อเป็นช่าง ได้แก่ วิทยาลัยเพาะช่าง ถึง 60% และเป็นผู้ที่ทำการสอนเป็นผู้ที่ทำการสอนมาเป็นระยะเวลาาน คือ 21 ปี ขึ้นไป สายนี้มุ่งเน้นการสอนเพื่อไปประกอบอาชีพอิสระ แนวความคิดปรัชญาอาจเป็นไปในแนวคิดเดิมคือ ถ่ายทอดลักษณะวิธีการเหมือนครูผู้สอน หรือครูเป็นผู้ออกคำสั่งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ กับอีกกลุ่มคือ จบมาทางสายศิลปศึกษาโดยตรงจากสถาบันต่าง ๆ 30% สายนี้มุ่งเน้นการเรียนศิลปะเพื่อศึกษาศิลปะ โดยใช้แนวการสอนแบบใหม่ครูผู้สอนจึงมีปรัชญาในแนวทางการสอนแบบพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ปัญหาและสภาพดังกล่าวจึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูศักดิ์ เพรชคอร์ท (2530) ที่กล่าวว่า ความเชื่อในแนวคิดเดิมคือ มุ่งในเรื่องการผลิตศิลปินหรือช่าง โดยเน้นการสอนในลักษณะให้เลียนแบบยังมีอยู่ค่อนข้างมาก อาจขึ้นอยู่กับว่าครูเหล่านั้นสำเร็จการศึกษามาจากสถาบันใด เพราะอาจารย์ในสถาบันนั้นจะมีความเชื่อกับปรัชญาแตกต่างกันไป

นอกจากเหตุผลทางด้านปรัชญาความเชื่อที่ปลูกฝังจากครูผู้สอนศิลปศึกษาที่มีมาจากสถาบันการเรียนแล้ว สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะความเคยชินที่ได้ทำการสอนศิลปศึกษามานาน จึงมีครูศิลปศึกษายังยึดแนวทางการสอนแบบเดิมอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับ นิรมล ติรณสาร สวัสดิบุตร (2525) ที่กล่าวว่า แม้หลักสูตรจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วยังมีครูอีกมากที่ยังยึดการสอนแบบเก่าอยู่อาจเป็นเพราะความเคยชิน

เหตุผลจากตัวครูผู้สอนแล้ว แม้หลักสูตรศิลปศึกษาของไทยในปัจจุบันนี้จะได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเป็นหลักสูตรใหม่แล้ว ในส่วนลึกของหลักสูตรแล้วเนื้อหาการสอนยังแฝงไว้ด้วยแนวคิดที่ผสมผสานกันทั้ง 3 ด้าน ดังที่ วิรุณ ตั้งเจริญ (2532) กล่าวว่า หลักสูตรศิลปศึกษาทั้งประถมศึกษา และมัธยมศึกษา มีลักษณะรวมแนวคิด ดังนี้

1. แนวคิดแบบพิพัฒนาการ ที่เชื่อว่า ศิลปะเด็กเป็นเรื่องของการแสดงออกจากรวมณ์ภายในตามปัจเจกภาพ เช่น วิชาการเขียนภาพพระบายสี , จิตรกรรมสากล
2. แนวความคิดจากยุคฟื้นฟูยุโรปในอดีต โดยนักเรียนต้องเรียนรู้ศิลปะในสมัยยุโรป ศิลปะแบบเหมือนจริง และองค์ประกอบศิลปะ
3. แนวคิดแบบสังคมนิยมกรรมเก่า คือ เชื่อว่าการรักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย เด็กต้องมีการเรียนรู้ เช่น จิตรกรรมไทย จิตรกรรมพื้นบ้าน

อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้แนวคิดการสอนมีความหลากหลาย คือ ปัญหาการขาดครูศิลปศึกษา การสอนศิลปศึกษาจึงตกเป็นหน้าที่ของครูประจำชั้น หรือครูวิชาอื่น ๆ และจากสภาพปัญหาที่ผู้บริหารบางส่วนยังมีความคิดว่า วิชาศิลปศึกษาไม่มีความสำคัญเช่นวิชาอื่น ๆ เป็นวิชาที่让孩子ได้สนุกสนานเพลิดเพลิน จึงไม่พยายามที่จะหาครูที่จบมาทางศิลปศึกษาโดยตรง จึงไม่พยายามที่จะหาครูที่จบมาทางศิลปศึกษาโดยตรง ดังนั้น ครูที่เข้ามาสอน ศิลปศึกษาจึงใช้หลักวิธีการสอนคนละแนว เช่น ครูบางท่านให้นั่งสอนแบบวิธีลอกเลียนแบบบางท่านให้นักเรียนทำกิจกรรมอย่างอิสระเสรี และไม่เข้าใจในเนื้อหาศิลปศึกษาเพียงพอ รวมถึงการวัดและประเมินผลอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิภพ ปิติ (2533) และบรรจง บุญการี กล่าวไว้ว่า ครูประจำชั้นที่ต้องสอนศิลปศึกษามักขาดความรู้ และประสบปัญหาหลายด้าน จึงทำให้การสอนมีหลายแนวทาง อารี สุทธิพันธ์ (2533) กล่าวเสริมไว้ในปัญหาเดียวกันว่า ถ้าบุคลากรไม่อยู่ในมาตรฐานเดียวกันทำให้ไม่เข้าใจหลักสูตรและปรัชญาการศึกษา ผู้สอนไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนไปในแนวทางที่สมบูรณ์ เหมาะสมในแนวเดียวกัน อำไพ ตีรณสาร (2532) กล่าวสรุปว่า แนวโน้มการเรียนการสอนศิลปศึกษาในปัจจุบัน นักวิชาการ และครูศิลปศึกษา อยู่ในระหว่างการไม่ยึดติดกับการสอน โดยยึดครูเป็นศูนย์กลางและพยายามหาแนวคิดที่จะสอนอย่างเหมาะสมต่อไป

แต่เมื่อพิจารณาจากรายละเอียดในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่า ครูศิลปศึกษาเห็นด้วยในแต่ละด้านที่จะกล่าวดังนี้

1. ด้านศิลปะและศิลปศึกษา

- 1.1 ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่แสดงออกจากอารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการของศิลปิน
- 1.2 ศิลปศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกและความคิดออกมา

2. ด้านหลักสูตร

- 2.1 หลักสูตรศิลปศึกษาควรมีเนื้อหากิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงอารมณ์และความคิดสร้างสรรค์

3. ด้านครูศิลปศึกษา

- 3.1 ครูศิลปศึกษาควรมีการแสดงออกจากอารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการที่สร้างสรรค์อยู่เสมอ

4. ด้านสื่อการสอน

- 4.1 สื่อการสอนควรสามารถใช้กระตุ้นความคิด ความรู้สึก และจินตนาการของผู้เรียนได้ดี
- 4.2 สื่อการสอนควรสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนได้แสดงจินตนาการ ความรู้สึกในผลงาน

และเมื่อพิจารณาในด้านตรงกันข้าม พบว่าครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจในแต่ละด้าน ที่จะกล่าวดังนี้

1. ด้านความหมายศิลปะและศิลปศึกษา

- 1.1 ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่ใช้ความงามจากองค์ประกอบศิลป์มาสร้างสรรค์
- 1.2 ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่สร้างขึ้นโดยใช้ความชำนาญในการลอกเลียนแบบธรรมชาติ
- 1.3 ศิลปศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนที่ส่งเสริมทักษะในการลอกเลียน

แบบธรรมชาติและของจริง

1.4 ศิลปะศึกษา หมายถึง ผลงานที่ยึดเอาความพึงพอใจของผู้ชมเป็นเกณฑ์

2. ด้านหลักสูตร

2.1 หลักสูตรศิลปะศึกษา ควรกำหนดสาระ วิธีการสอนให้นักเรียนลอกเลียนแบบธรรมชาติหรือแบบอย่าง

3. ด้านครูศิลปะศึกษา

3.1 ครูศิลปะ ควรมีความสามารถถ่ายทอดทักษะฝีมือให้นักเรียนได้ลอกเลียนแบบเหมือนแบบ

3.2 ครูศิลปะ ควรเป็นผู้ยึดหลักเกณฑ์ ทฤษฎี องค์ประกอบศิลป์ เป็นสิ่งสำคัญ

4. ด้านนักเรียน

4.1 นักเรียนควรลอกเลียนแบบงานจากตัวอย่างได้ใกล้เคียงที่สุด

4.2 นักเรียนควรมีความพยายามสร้างงานด้วยการฝึกฝน วิธีการตามครูอย่างเคร่งครัด

5. ด้านวิธีสอน

5.1 วิธีสอนโดยครู เป็นผู้กำหนดวางกฎเกณฑ์ในการทำงานตลอดเวลา

5.2 การสอนของครูควรสาธิตทุกขั้นตอน ตามกิจกรรมที่ระบุไว้ในบทเรียน

5.3 วิธีสอน คือ การสอนที่ยึดเนื้อหา ทฤษฎีทางศิลป์ เป็นหลักในการสอนอย่างเคร่งครัด

6. ด้านสื่อการสอน

6.1 สื่อการสอนศิลปะสามารถใช้เป็นแบบที่ทำให้ผู้เรียนลอกเลียนแบบได้ง่าย

7. ด้านการวัดและประเมินผล

7.1 ผลงานที่มีคุณค่าต้องสามารถแสดงรายละเอียดได้เหมือนจริง

7.2 การวัดและประเมินผลควรให้ความสำคัญกับความสามารถในการลอกเลียนแบบได้เหมือนจริง

7.3 ผลงานที่มีคุณค่าวัดได้จากความพึงพอใจของผู้ชมที่แสดงออก

7.4 การวัดและประเมินผลศิลปะควรให้ความสำคัญกับความรู้สึที่เกิดขึ้นกับผู้ชมผลงาน

ในขั้นตอนการอภิปรายผลการวิจัยในส่วนรายละเอียดที่ครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นทั้งเห็นด้วย และมีความไม่แน่ใจนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอการอภิปรายผลในแต่ละข้อของด้านต่าง ๆ อย่างละเอียดจาก ข้อมูล เอกสาร และ วรรณชนะนักวิชาการต่าง ๆ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในงานวิจัย ดังต่อไปนี้

1.1 ด้านศิลปะและศิลปศึกษา

จากผลการวิจัยที่พบว่าครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย ข้อที่ว่า ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่แสดงออกจากอารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการของศิลปิน และศิลปศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้แสดงความรู้สึกและความคิดออกมานั้น น่าจะเป็นเพราะ ศิลปะและศิลปศึกษาไทยในอดีตมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ สะท้อนความคิด ความเชื่อ ของสังคมในยุคนั้น ๆ ศิลปะ คือความสวยงามที่สนองศรัทธาในทางศาสนา และการศึกษาศิลปะ ก็เพียงเพื่อถ่ายทอดทักษะความชำนาญในเชิงช่างอาชีพ เพื่อจะได้มีฝีมือ สืบทอดต่อกันมา หลักสำคัญในการศึกษาศิลปะในอดีตเน้นการรักษาแบบแผน วิธีการ ลักษณะขั้นตอน คือทำตามแบบอย่างให้ได้สวยงามเหมือนแบบ ศิลปะทุกแขนง ถึงแม้จะใช้จินตนาการความคิดสอดใส่ลงในผลงาน แต่เรื่องราวคงอยู่ในกรอบของประวัติที่เป็นตำนานเล่าขานกันมา ดังนั้น ศิลปะและศิลปศึกษาในอดีต ก่อเกิดผลทางด้านความคิดแสดงออกของตนเองค่อนข้างน้อย ทั้งรูปแบบและความคิด

ศิลปะและศิลปศึกษาในปัจจุบัน ได้รับพลังความนิยม ความเชื่อ ความศรัทธา จากสากลแนวตะวันตก อารยะธรรมอันรุ่งโรจน์ของตะวันตกก็มาจากการเปลี่ยนแปลงพัฒนา ศิลปะจากอดีต มาเป็นแบบแนวใหม่ที่เชื่อว่า ความคิดของมนุษย์ย่อมมีอิสระเสรีในการแสดงความคิด การแสดงออก ทั้งร่างกายและอารมณ์ ศิลปะและศิลปศึกษาของไทยได้ลอกเลียนแบบ สากลตะวันตกค่อนข้างมาก ดังที่อำนาจ เย็นสบาย (2532) กล่าวว่า หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 นักศึกษาไทยกลุ่มหนึ่งกลับมาจากประเทศอเมริกา ท่านเหล่านั้นได้มีบทบาทอันสำคัญที่ได้นำเอาปรัชญาการศึกษาแบบก้าวหน้านิยม (Progressivism) เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทย

จากนั้นศิลปศึกษาของไทยจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาตามสากลตะวันตก เพราะมีความเชื่อว่า การพัฒนาการศึกษาไปในแนวทางนี้จะทำให้ประเทศมีการพัฒนาความคิดของประชากรให้มีความคิดที่ฉลาดสร้างสรรค์และกล้าแสดงออกตามแนวทางการปกครอง นุชบา กาญจนวารีทิพย์ (2530) กล่าวสรุปในงานวิจัยว่า ศิลปะและศิลปศึกษาในยุคแรกจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีนิสัยในการสังเกต รักความงาม สะอาดเรียบร้อย แต่ศิลปะและศิลปศึกษาในปัจจุบันจุดมุ่งหมายส่งเสริมการแสดงออกอย่างเสรี ส่งเสริมความคิดการสร้างสรรค์ซึ่งตรงกับ นักวิชาการศิลปศึกษาผู้ก่อตั้งทฤษฎีพัฒนาการของเด็กคือ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1975) ที่กล่าวว่า ประสบการณ์ทางศิลปะที่แท้จริงจะต้องมาจากผลงานบริสุทธิ์ของบุคคลแต่ละคน หรือบุคคลแต่ละกลุ่มซึ่งเน้นวัสดุและวิธีการแบบใหม่ๆ ดังนั้นจากการที่ครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานครเห็นด้วยกับข้อตั้งที่กล่าวข้างต้น จึงน่าจะเป็นความคิดเห็นที่ถูกต้องตามหลักสูตรศิลปศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งยังไปสอดคล้องกับการสอนศิลปศึกษาตามแนวคิดของเอฟแลนด์ ในทฤษฎีเอ็กซ์เพรสซิฟและทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ที่ว่าการสอนควรเปิดให้เด็กมีโอกาสแสดงออกทางอารมณ์อย่างเสรี และจากการที่ครูศิลปศึกษาไม่แน่ใจกับข้อที่กล่าวว่า ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่สร้างขึ้นโดยใช้ความชำนาญในการลอกเลียนธรรมชาติ ศิลปะ หมายถึง ผลงานที่ใช้ความงามจากองค์ประกอบศิลปะมาสร้างสรรค์ ศิลปศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนที่ส่งเสริมทักษะในการลอกเลียนแบบธรรมชาติและของจริง ศิลปศึกษา หมายถึง ผลงานที่ยึดเอาความพึงพอใจของผู้ชมเป็นเกณฑ์ ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดว่า ครูศิลปศึกษาส่วนมาก มีความเห็นในความสำคัญของความหมายที่ว่า ศิลปะและศิลปศึกษาควรจะเป็นการแสดงออกทางความคิด อารมณ์อย่างเสรี ฉะนั้นการลอกเลียนแบบตามตัวอย่างของครูผู้สอน หรือธรรมชาติจะไม่ก่อให้เกิด จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ จึงมีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ ซึ่งตรงกับแนวคิดการสอนของเอฟแลนด์ ในทฤษฎีเมมติกและทฤษฎีพฤติกรรมนิยม และครูศิลปศึกษามีความคิดว่า ศิลปะที่เกิดจากการใช้ความงามจากองค์ประกอบศิลปะ เพียงด้านเดียวก็ไม่สามารถเกิดผลดีในทางความคิดแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เหมือนกัน จึงมีความคิดที่ไม่แน่ใจในข้อนี้ และครูศิลปศึกษามีความคิดเกี่ยวกับศิลปะและศิลปศึกษาที่ว่า เมื่อผู้สร้างงานสร้างจากอารมณ์ ความคิดในการแสดงออกอย่างเสรีแล้ว ผลงานจึงไม่ได้ตัดสินที่ว่าจะต้องให้ผู้อื่นพึงพอใจ เหมือนศิลปะของเด็ก ที่แสดงออกมาจากอารมณ์และจิตใจที่ระบายออกทางผลงาน จึงไม่สามารถจะทำให้ผู้ชมพึงพอใจได้ทุกครั้ง จึงทำให้ครูศิลปศึกษาไม่เห็นด้วย กับแนวคิดในข้อนี้ซึ่งอยู่ในแนวคิดการสอนของเอฟแลนด์ในทฤษฎีแฟรกมาติกกับทฤษฎีปัญญานิยม ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรในปัจจุบันที่กล่าวว่า ควรสนับสนุน

ให้เด็กแสดงออก หลาย ๆ แนวทาง การจัดกิจกรรมตามความสนใจของเด็ก ไม่ควรให้ลอกเลียนแบบ (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร , 2538)

1.2 ด้านหลักสูตร

ในด้านหลักสูตร จากการศึกษาที่ครูศิลปศึกษา สังเกต กรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย ในข้อที่กล่าวว่าหลักสูตรศิลปศึกษาควรมี เนื้อหากิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงอารมณ์ และความคิดสร้างสรรค์ และครูศิลปศึกษา สังเกต กรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจในข้อที่กล่าวว่า หลักสูตรศิลปศึกษาควรกำหนดสาระ และวิธีการสอนให้นักเรียนได้ลอกเลียนแบบธรรมชาติหรือแบบอย่าง

การศึกษาที่ครูศิลปศึกษาเห็นด้วยกับหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ แสดงอารมณ์ และความคิดสร้างสรรค์ น่าจะเป็นเพราะจากกระแสความนิยม ยอมรับในความคิดที่จะให้เด็ก และเยาวชนไทย ได้มีความกล้าที่จะแสดงออกทั้งด้านอารมณ์ ความคิด และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามแนวสากลนิยม ซึ่งจะสังเกตได้จากหลักสูตรศิลปศึกษาของไทยในอดีตที่มีการพัฒนาปรับปรุง จากการเรียนรู้การสอนแบบเก่า ที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน โดยเน้นการสอนแบบให้ลอกเลียนแบบตัวอย่างของครูหรือธรรมชาติต่อมาจึงเริ่มพัฒนาให้นักเรียนได้มีการแสดงออกทางความคิด อารมณ์ ลงในงานศิลปะ ตั้งแต่ หลักสูตร พุทธศักราช 2498 เป็นต้นมา หลังจากได้มีการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษาฉบับใหม่ เพื่อที่ความต้องการจะปฏิรูปการศึกษาในหลักสูตรเดิม มาเป็นการสอนแผนใหม่ ที่เรียกว่า การศึกษาแบบพิพัฒนาการ ตามระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกา และจุดประสงค์เริ่มชัดเจนขึ้นถึงเรื่องการแสดงออกของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ ในหลักสูตรศิลปศึกษาพุทธศักราช 2503 และพุทธศักราช 2521 และในหลักสูตรฉบับหลังนี้หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร (2538) ได้กล่าวถึง จุดประสงค์หลักของหลักสูตร ศิลปศึกษาในระดับประถมไว้ในข้อที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกของนักเรียนไว้ในข้อที่ 1) ที่ว่า ให้มีความคิดสร้างสรรค์ ข้อ 2) ให้สนใจและแสดงออกตามความถนัดและความสามารถของตน จากจุดประสงค์หลักของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาทั้ง 2 ข้อ ดังกล่าวนั้น เป็นการย้ำถึงความต้องการให้เด็กได้แสดงออกอย่างเสรีตามความสามารถของนักเรียนซึ่งคุณค่าในด้านนี้ อานาจ เย็นสบาย (2532) กล่าวว่าหลักสูตรศิลปศึกษาในปัจจุบันเป็นตัวช่วยสร้างให้เป็นมนุษย์ ในสังคมที่พึงประสงค์ กระตุ้นภาพการรับรู้ ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และการรู้คิดที่ช่วยให้ การเรียนรู้ วิชาการด้านอื่น ๆ มีประสิทธิภาพดีขึ้น จากความมุ่งหมายที่จะให้นักเรียนได้เกิดประโยชน์ในหลักสูตร ศิลปศึกษาใน

ฉบับปัจจุบันนี้ ว่าเป็นที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนอย่างไร ได้มีนักวิชาการทางศิลปศึกษา ทำการวิจัยสอบถามความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ ดังเช่น ชนะบดี ผายบึงแก้ว (2523) ได้ทำการวิจัยถึงทรรณะของครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อ หลักสูตรศิลปศึกษา พุทธศักราช 2521 และได้พบว่าครูผู้สอนศิลปศึกษา มีทรรณะคล้ายตามหลักสูตร ศิลปศึกษาฉบับนี้ อยู่ในระดับมาก ทั้งด้านจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผล การบริหาร และการบริการหลักสูตร ซึ่งตรงกับแนวคิดการสอนของเอฟแลนด์ในข้อทฤษฎี เอกซ์เพรสซีฟและทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ที่เน้นให้การสอนควรให้เด็กได้แสดงความคิด อารมณ์ อย่างเสรีในงานศิลปะ เพื่อฝึกให้เด็กได้กล้าแสดงออก ฝึกความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

จากผลการวิจัย พบว่า ครูศิลปศึกษา มีความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ ในข้อที่ว่า หลักสูตรศิลปศึกษาควรกำหนดสาระ และวิธีการสอน ให้นักเรียนลอกเลียนแบบธรรมชาติ หรือแบบอย่าง ทั้งนี้อาจวิเคราะห์สาเหตุได้จากดังนี้

การศึกษาศิลปะของไทยมีมานาน ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เป็นเรื่องของความงามที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนาพุทธ เช่น การก่อสร้าง สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ภาพจิตรกรรมไทย การปั้น แกะสลัก จนถึง สถาปัตยกรรมไทย ที่รุ่งโรจน์ ดังที่ อานาจ เย็นสบาย (2531) กล่าวไว้ว่า วังมืบทบาท อานาจ ในการสืบทอดรักษาศิลปะแทบทุกด้าน วัดเป็นที่ศึกษาสืบทอดศิลปะแก่ประชาชน สำนักหมู่บ้าน เป็นแหล่งวางพื้นฐานการศึกษาศิลปะช่างสกุลต่าง ๆ

การสอนศิลปะในสมัยแรก ๆ เป็นเพียงลูกหลานชาวบ้านที่มาแล้วเรียนศิลปะเชิงช่างฝีมือ กับครูอาจารย์ตามหมู่บ้าน สำนักช่าง หรือ เรียนจากญาติพี่น้อง เพื่อสืบทอดฝีมือ เป็นวิชาชีพติดต่อกันมา จนมีการศึกษาขึ้นตามโรงเรียนสถานศึกษาต่าง ๆ หลักสูตรในเบื้องต้นจึงคล้ายตามสภาพสังคม ปรัชญา และความต้องการของท้องถิ่นในสมัยนั้น ศิลปศึกษาหรือ ในตอนแรกที่เรียกว่า วิชาการเขียนรูปภาพ หรือวิชาวาดเขียน จึงต้องมีการเรียนการสอนที่เป็นไปตามค่านิยมสมัยนั้น คือ การสอนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลางซึ่งบทบาทที่ได้จากการสอนศิลปะในยุคนั้น วิรุณ ตั้งเจริญ (2522) ได้กล่าวไว้ 4 ประการ คือ

1. เน้นที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอดผู้เดียว
2. เน้นการเลียนแบบให้ทำตามตัวอย่าง
3. เน้นการใช้ความจำ
4. เน้นการควบคุมและลักษณะพิเศษของแต่ละบุคคล

นอกจาก วิรุณ ตั้งเจริญได้กล่าวถึงบทบาทการสอนในสมัยแรกแล้ว บุชบา

กาญจนวารีทิพย์ (2530) ได้สรุปถึงการสอนศิลปศึกษาในระยะแรกไว้ว่า การสอนศิลปศึกษาในระยะแรกเพื่อมุ่งปลูกฝังนิสัยในการสังเกต การรักความสวยงาม การรักษาความสะอาด และให้นักเรียนมีทักษะฝีมือในการวาดภาพสิ่งที่เห็น ตามแบบธรรมชาติ เท่านั้นเอง

และจากการที่ครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานครไม่เห็นด้วยในหลักสูตรที่ให้มีการกำหนดสาระวิธีการสอนให้นักเรียนลอกเลียนแบบธรรมชาติ หรือแบบอย่างนั้น เพราะทราบดีว่า การสอนแนวนี้เป็นการสอนแนวเก่าที่ไม่เอื้ออำนวยให้นักเรียน ได้แสดงออกทางอารมณ์ ความคิด จินตนาการ อย่างเสรีและสร้างสรรค์ และจากความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี ก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ประชากรในชาติต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ ในการจะพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ให้ทันกับยุคในปัจจุบัน การศึกษาที่จะทำให้เด็กและเยาวชนฝึกคิด ฝึกทำและแก้ปัญหาเป็น จึงเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนการสอน ดังนั้น ศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่จะเสริมสร้างเยาวชนให้มีความคิดสร้างสรรค์ กล้าแสดงออก และมีจิตใจที่ดั่งาม หลักสูตรศิลปศึกษาจึงไม่สามารถเอื้ออำนวยในการเรียนการสอนแบบเก่าได้ดีเท่าที่ควร ซึ่งตรงกับแนวคิดการสอนศิลปศึกษาของเอฟแลนดีในทฤษฎีมีเมติกและทฤษฎีพฤติกรรมนิยม ที่เน้นให้มีการลอกเลียนแบบของจริงหรือตัวอย่าง

ในส่วนขอข้อเสนอแบบปลายเปิด ในการที่ครูศิลปศึกษาเสนอว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรดี แต่ครูไม่สามารถสอนตามหลักสูตรได้เพราะต้องนำเวลาไปปฏิบัติงานนอกเหนือจากการสอน จึงต้องสอนตามหลักสูตรเก่า อาจมีสาเหตุ ดังนี้ วิธีการสอนศิลปศึกษาที่ดีและถูกต้องในปัจจุบันมีหลักวิธีสอน เช่น พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดลอกเลียนแบบ ให้เด็กได้แสดงความคิดสร้างสรรค์อย่างเสรี ผู้สอนต้องอยู่กับเด็กตลอดเวลา เพื่อสังเกตการปฏิบัติงาน ช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหา บางเรื่องอาจจำเป็นต้องสาธิตวิธีการทำงานให้มีการอภิปรายผลงานของตนเองและผลงานผู้อื่น (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร , 2538) ฉะนั้น หน้าที่ครูศิลปศึกษาต้องทำให้ชีวิตเด็กสมบูรณ์ มีความหมาย (Jeffers , 1991) แต่ปัญหาที่ครูศิลปศึกษาต้องพบอยู่เสมอ คือ กิจกรรมหรืองานที่ได้รับมอบหมาย หรือขอความช่วยเหลือจากผู้บริหารและครูท่านอื่น ซึ่งครูศิลปศึกษาที่ดี ควรร่วมมือในการทำงาน ฉะนั้น งานในบางครั้งต้องใช้เวลาในชั่วโมงสอนเพื่อทำกิจกรรมให้สำเร็จครูจึงไม่มีเวลาที่จะเตรียมการสอนหรือสอนได้ถูกต้องตามขั้นตอนการสอน ดังนั้นในบางครั้งครูศิลปศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการสอนแบบเก่ากับนักเรียน เพราะเป็นวิธีที่ง่ายต่อการดูแลนักเรียน เช่น ให้วาดภาพตามตัวอย่างบนกระดานดำตามตัวอย่างจากภาพหรือหนังสือ หรือให้วาดอะไรก็ได้ตามใจชอบ แต่ไม่สามารถดูแลนักเรียน

ได้ ซึ่งการสอนในลักษณะนี้ เด็กนักเรียนจะไม่ได้รับประโยชน์มากนัก ซึ่งปัญหานี้ได้สอดคล้องกับ พีระพงษ์ กุลพิศาล (2531) ที่กล่าวว่า บทบาทครูศิลปะในอดีตมักใช้เวลาการสอนแบบสูญเปล่าโดยไม่วางแผนล่วงหน้า ชอบเขียนภาพตัวอย่างให้เด็กลอกเลียน สอนซ้ำซาก ไม่เป็นผู้รู้ ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และไม่ประเมินผลงานของเด็ก

1.3 ด้านครูผู้สอน

ผลการวิจัยปรากฏว่าครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยในข้อที่กล่าวว่า ครูศิลปะควรจะมีการแสดงออก ทางอารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการ ที่สร้างสรรค์อยู่เสมอ และมีความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจในข้อที่กล่าวว่า ครูศิลปะควรมีความสามารถถ่ายทอดทักษะฝีมือให้นักเรียนได้ลอกเลียน เหมือนแบบและครูศิลปะควรเป็นผู้ยึดหลักเกณฑ์ ทฤษฎี องค์ประกอบศิลป์ เป็นสิ่งสำคัญ

ความคิดเห็นดังกล่าวผู้วิจัยจะได้นำเสนอการอภิปรายผล ดังนี้ จากหลักสูตรศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา ฉบับปัจจุบันที่เน้นความสำคัญในการให้เด็กได้แสดงออกอย่างเสรีตามจุดประสงค์หลักของหลักสูตรที่กล่าวไว้ว่า ข้อ 1) ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 2) ให้สนใจและแสดงออกตามความถนัดและตามความสามารถของตน ทำให้ครูผู้สอนศิลปศึกษาได้เห็นประโยชน์และคุณค่าตามหลักสูตร จึงได้มีการปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนโดยยึด นักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียน โดยให้นักเรียนได้แสดงออกอย่างเสรีตามความสามารถของตน เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับ อารมณ์ ใจเที่ยง (2537) ที่กล่าวว่า ลักษณะการสอนที่ดีต้องเป็นการสอนที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร ผู้สอนควรจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียน เกิดคุณสมบัติตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ ในส่วนวิธีการสอนศิลปศึกษาที่ดีนั้น มีผู้ได้กล่าวไว้หลายประการ ดังเช่น อำนาจ เย็นสบาย (2532) ได้กล่าวไว้ว่า การสอนศิลปศึกษาควรมุ่งพัฒนาคุณภาพระในการแสดงออก มุ่งพัฒนาการทำงานศิลปะ วิจัย วงษ์ใหญ่ (2529) การเรียนศิลปะนั้นเพื่อให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ ให้มีการแสดงออกเป็นหลักสำคัญ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1970) ครูจึงมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้น ให้กำลังใจแก่เด็กในการทำงาน ให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

หลักสูตรและวิธีสอนที่กล่าวมาทั้งหมด ก็เพื่อมุ่งหวังให้เด็กที่เรียนศิลปศึกษาได้เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ แสดงออกอย่างเสรี ฉะนั้น บทบาทครูศิลปศึกษา จึงต้องมีการปรับตนเองให้เข้ากับสภาพความต้องการในปัจจุบัน ดังที่ เทอเรนซ์ (Terence, 1976) กล่าวว่า บทบาทที่ครูเคยใช้กันมา เช่น คอยสั่งกำกับกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดเวลา ควรเปลี่ยนแปลงเป็น

เพียงที่ปรึกษา สังเกตขึ้นเเนะในบางครั้งเท่านั้น ดังนั้นผลจากการวิจัยที่ครูศิลปศึกษาเห็นด้วยกับการแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการ ที่สร้างสรรค์ จึงเป็นความคิดเห็นที่ถูกต้อง เพื่อเป็นตัวอย่างและมีแนวคิดการสอนนักเรียนที่ดี จึงสอดคล้องกับความคิดของ พระพงษ์ กุลพิศาล (2531) ที่กล่าวว่า ครูศิลปศึกษาควรเป็นผู้มีลักษณะสร้างสรรค์ กล้าแสดงออก คิดค้นสิ่งใหม่ ในการสอนอยู่เสมอ สุลักษณ์ ศรีบุรี (2530) สรุปว่า ครูศิลปศึกษาต้องเป็นผู้รู้จักพัฒนาการด้านความคิด อารมณ์ และการแสดงออกให้เป็นนิสัยตลอดไป

เหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงเกี่ยวข้องกับการที่ครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นไม่แน่ใจในข้อที่ว่า ครูศิลปศึกษาควรมีความสามารถถ่ายทอดทักษะฝีมือให้นักเรียนได้ลอกเลียน เหมือนแบบได้มาก เพราะว่าหลักการและวิธีสอนไม่เอื้ออำนวยในการสอนแนวทฤษฎีมีเมติก ครูจึงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีความสามารถถ่ายทอดทักษะฝีมือให้นักเรียนต้องเก่งหรือเชี่ยวชาญในการลอกเลียนแบบ ซึ่งสอดคล้องกับ พระพงษ์ กุลพิศาล (2531) ที่กล่าวว่า ครูศิลปะในปัจจุบันควรพยายามหลีกเลี่ยง และป้องกันไม่ให้เด็กลอกเลียนแบบอยู่ตลอดเวลา และในข้อที่กล่าวว่า ครูศิลปะควรเป็นผู้ยึดหลักเกณฑ์ ทฤษฎี องค์ประกอบศิลป์เป็นสิ่งสำคัญ การที่ครูศิลปะไม่แน่ใจนั้นอาจมีสาเหตุมาจากที่ครูผู้สอน ต้องมีความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย และอาจใช้ยึดเป็นหลักในการสอน ซึ่งเป็นผล ทำให้การสอนของนักเรียนย่อมต้องมีอิสระในความคิดอย่างเสรี เพื่อเป็นแนวทางให้เด็กได้สร้างสรรค์งาน ถ้าครูผู้สอนเป็นผู้ที่ยึดหลักเกณฑ์ ทฤษฎี องค์ประกอบต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญในการสอน ตามแนวคิดการสอนศิลปศึกษาของเอฟแลนด์ที่ทฤษฎีอุปเจกทีฟและทฤษฎีเกสตัลท์ ที่ใช้หลักการสอนโดยมองภาพรวม ความงามจากทฤษฎีและองค์ประกอบศิลป์ ก็จะเป็นผู้ที่ไม่เปิดโอกาสให้เด็กแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529) จึงได้กล่าวว่า การเรียนการสอนศิลปะในระดับชั้นประถมศึกษา รูปแบบไม่ต้องการให้มีการสลับซับซ้อน ไม่ต้องการใช้ความชำนาญเป็นพิเศษ เหมือนกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาหรือระดับอาชีวะ

จากแบบสอบถามปลายเปิดของครูศิลปศึกษาในด้านครูผู้สอน จากข้อเสนอที่ว่า ครูศิลปะไม่มีอิสระในการสอน ต้องทำกิจกรรมอื่น ๆ ทั้งในโรงเรียนและนอกสถานที่ นั้นครูศิลปะควรเป็นผู้ที่ต้องยอมอุทิศเวลาในการทำกิจกรรมอื่น ๆ ทั้งในโรงเรียนและนอกสถานที่เพราะงานศิลปะ เป็นงานที่ต้องใช้ความสามารถพิเศษเฉพาะบุคคล ทั้งด้านความคิดและด้านฝีมือ ซึ่งครูที่จบสาขาวิชาอื่น ๆ ย่อมขาดประสบการณ์และความคิดสร้างสรรค์ กิจกรรมหรืองานที่โรงเรียนต้องจัดทำ หรือมีส่วนจัดทำบางครั้งต้องทำให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนด ผู้บริหารจึงต้องดำเนินการมอบหมายให้ครูศิลปะเป็นผู้จัดทำ จึงจำเป็นต้องใช้เวลาทั้งในชั่วโมงการสอน เวลาที่ต้องอุทิศ

ให้เป็นพิเศษ ปฏิบัติงานให้สำเร็จตามแผนงาน ซึ่งบทบาทนี้ ชลอ พงษ์สามารถ (2526) จึงได้กล่าวว่า บทบาทหน้าที่อันสำคัญที่ครูศิลปะควรมี คือ การปฏิบัติงานทั้งในเวลาสอนและนอกเวลาสอน ปราโมทย์ บุญเต็ม (2535) กล่าวเสริมในงานวิจัยว่า สมรรถภาพที่ครูศิลปะพึงมี คือ การปฏิบัติงานที่ผู้บริหารมอบหมาย นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) กล่าวในด้านจิตใจของครูศิลปะศึกษาว่า ลักษณะทางด้านจิตใจของครูศิลปะศึกษาที่พึงมีคือ ความเข้าใจจิตใจตนเอง เพื่อปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น อุทิศตนให้กับงาน ทำจิตใจให้สงบ และมีความพอใจภูมิใจในงานที่ทำ จากแนวคิดของนักวิชาการทางศิลปะศึกษาดังกล่าว ครูศิลปะศึกษาในระดับประถมศึกษาจึงสมควรที่จะต้องอุทิศเวลารับภาระหน้าที่ในการที่จะทำให้โรงเรียนหรือสังคมบรรลุวัตถุประสงค์ จากผลงานกิจกรรมที่ครูศิลปะศึกษาปฏิบัติตลอดไปและจากสภาพปัญหาดังกล่าว ซึ่งมีมานานและครูศิลปะไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้วิจัยมีแนวความคิดในทางจะแก้ไขได้บ้าง เช่น ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการเมื่อทราบถึงปัญหาในลักษณะนี้ การมอบหมายให้งานพิเศษแก่ครูศิลปะควรตรวจดู เวลาที่ครูศิลปะต้องรับผิดชอบสอนอยู่ ถ้ามีควรหลีกเลี่ยงเวลาออกไปบ้างหรือมอบหมายให้ครูที่ว่างมาช่วยสอนแทน แต่ถ้าเป็นงานพิเศษที่ต้องออกนอกสถานที่สอน ฝ่ายวิชาการควรแก้ปัญหาในการขาดแคลนครูศิลปะสอนด้วย แต่ทั้งนี้ครูศิลปะควรยินดีรับงานที่ได้รับมอบหมายให้ทำดังที่ปาร์คเกอร์ (Parker, 1995) กล่าวว่า ครูศิลปะควรให้ความร่วมมือกับครูประจำชั้นและครูวิชาอื่น ๆ นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) กล่าวสรุปว่า ครูศิลปะต้องอุทิศตน ให้กับงานทุกรูปแบบ เพื่อให้เหมาะสมกับหน้าที่ของครูศิลปะที่ดี

ในข้อเสนอกึ่งกล่าวว่า ครูศิลปะ มีความต้องการให้มีการอบรมสัมมนา เพิ่มความรู้ ในกิจกรรมศิลปะศึกษานั้น น่าจะเป็นเพราะครูศิลปะยังขาดความรู้ความเข้าใจกิจกรรมบางกิจกรรม นักวิชาการทางศิลปะศึกษากล่าวว่า ลักษณะพิเศษของครูศิลปะต้องไม่เป็นผู้ยุ่งี้ควรสร้างสรรค์ กระตือรือร้น มีแนวความคิดและจินตนาการ ชอบที่จะค้นคว้า ครูศิลปะควรรหาโอกาสเพิ่มความรู้ ความสามารถ โดยการเข้าอบรมสัมมนาอีกด้วย (พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2531) นอกจากนี้ ปราโมทย์ บุญเต็ม (2536) ยังได้กล่าวถึงสมรรถภาพที่พึงมีของครูศิลปะศึกษาอีกว่า สมรรถภาพทางด้านทักษะและเทคนิคการสอน ครูควรนำเทคนิควิธีการใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในการสอนศิลปะศึกษาให้ดีขึ้น

จากแนวคิดของนักวิชาการดังกล่าวครูศิลปะศึกษาจึงสมควรจะเฝ้าศึกษาหาความรู้จากการอบรม สัมมนา ซึ่งในข้อเสนอนี้ เป็นปัญหาของครูศิลปะศึกษาในทั่ว ๆ ไป จะพบได้จากงานวิจัยดังนี้ ปราโมทย์ บุญเต็ม (2536) ครูที่สอนศิลปะศึกษายังขาดความรู้ ความเข้าใจใน

ศิลปศึกษา เทียนชัย เสาจินดารัตน์ (2534) ครูที่สอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา มีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรม เทคนิคและวิธีสอนศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความสนใจของนักเรียน พิกพ ปิติ (2533) และบรรจง บุญการี (2532) กล่าวสรุปในงานวิจัย ในลักษณะเดียวกันว่า ครูศิลปศึกษา มีความต้องการจะพัฒนาสมรรถภาพการสอนด้านต่าง ๆ โดยการเข้าอบรม สัมมนา วิชาการ อีกมาก

1.4 ด้านนักเรียน

การที่ครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจในข้อที่กล่าวว่า นักเรียนควรลอกเลียนแบบงานจากตัวอย่างได้ใกล้เคียงที่สุด นักเรียนควรสร้างงานด้วยการฝึกฝนวิธีตามครูอย่างเคร่งครัดนั้น ผู้วิจัยขอเสนอว่าอาจมีสาเหตุที่ว่าหลักสูตร และวิธีการสอนในปัจจุบันที่มุ่งเน้นไปในลัทธิพัฒนาการนิยม คือ ศิลปศึกษาจะเป็นการแสดงออก โดยการพัฒนาการ การรับรู้ภายในเฉพาะตัวของเด็ก ส่งเสริมการแสดงออกจากอารมณ์ภายในคุณค่าของศิลปะอยู่ที่กระบวนการสร้างงาน มากกว่าผลงาน (โลเวนเฟลด์, 1970) ไม่ควรสอนกฎเกณฑ์ ทฤษฎี รายละเอียด และสัดส่วนต่าง ๆ ให้มาก เพราะควรจะได้ส่งเสริมให้เด็กค้นพบข้อสรุป ด้วยตัวของเด็กเอง (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2523) นอกจากหลักสูตรบ่งบอกถึงการสอนในแนวใหม่แล้ว ยังต้องดูถึงสภาพลักษณะและจิตวิทยาของเด็กอีกด้วย กรณีการ พวงเกษม (2534) กล่าวว่าเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างในลักษณะต่าง ๆ เช่น ทางกาย ท่าทาง ความสามารถในการเรียนรู้ เจตคติ ความสนใจ และความต้องการการเรียนการสอนที่ดี ควรมีการฝึกให้นักเรียนหัดคิด ฝึกปฏิบัติ เพื่อให้สมองและกล้ามเนื้อได้พัฒนาการสอน ควรให้อิสระในการทำกิจกรรมตามที่เด็กต้องการ

ในด้านศิลปศึกษา ประเทิน มหาจันทร์ (2529) กล่าวว่าเด็กต้องการประสบความสำเร็จ ต้องการความรู้ที่แปลกใหม่ มีความอยากรู้ อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ ที่เขาสนใจ เด็กต้องการระบายอารมณ์ ต้องการความสวยงาม วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2531) การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กประถมศึกษาควรส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ โดยจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้แสดงออกตามความสนใจ ความสามารถและความถนัดของตน

ดังนั้นจากกระแสแนวคิดหลักสูตรและวิธีการสอนจากนักวิชาการดังกล่าว นักเรียนจึงไม่มีความจำเป็นที่จะเรียนตามแนวทฤษฎีมีเมติกให้ดีเลิศ ซึ่งสอดคล้องกับ เลิศ อานันทนะ (2523) ที่กล่าวว่า ครูควรส่งเสริมให้เด็กแสดงออกโดยวิธีการแก้ปัญหา ไม่ต้องทำตัวอย่างให้นักเรียนดูทุกครั้ง ปิยะชาติ แสงอรุณ (2532) กล่าวเสริมว่าความเข้าใจของครู การจัดสภาวะ

แวดล้อม และวัสดุอุปกรณ์ การยอมรับ และให้ความสนใจต่องานของเด็ก จะทำให้การพัฒนาการของเด็กรวดเร็ว และถูกต้อง

จากข้อเสนอแบบปลายเปิดของครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ด้านนักเรียน ที่กล่าวว่า นักเรียนมักขาดอุปกรณ์ในการทำงาน เป็นส่วนใหญ่ นั้น น่ามีสาเหตุที่ว่า ศิลปศึกษาในอดีต มีการสอนเพียงการวาดรูป ระบายสี ด้วยดินสอ และสีน้ำตามตัวอย่างครู หรือของจริงจากธรรมชาติ ในอดีตศิลปะเป็นวิชาที่มีความสำคัญค่อนข้างน้อย บุชบา กาญจน์วาริทิพย์ (2530) สื่อการสอนในสมัยนั้นมีเพียง พู่กัน น้ำหมึก สีน้ำ ดินสอ กระดาษและของจริงต่าง ๆ เช่น ใบไม้เครือเถา สื่อในปัจจุบันมีมากขึ้น เช่น กรรไกร ดินน้ำมัน กาวลาเท็กซ์ สีชอล์ค เศษวัสดุต่าง ๆ จากการศึกษาสื่ออุปกรณ์มากขึ้นนั้นทั้ง ครู และนักเรียนได้รับผลกระทบกับการขาดแคลนสื่ออุปกรณ์ บุชบา กาญจน์วาริทิพย์ ยังได้กล่าวจากข้อมูลที่ทำการศึกษาว่า ครูมีปัญหาในด้านการจัดหาสื่ออุปกรณ์ การเรียนการสอน นักวิชาการทางด้านศิลปศึกษา ได้มีความพยายามจะเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสื่อ อุปกรณ์การเรียน ปัจจุบันกิจกรรมการเรียนศิลปศึกษากว้างขวาง การสอนครูจะกำหนดกิจกรรมใด ๆ ขึ้นมาแล้วแต่ความเหมาะสม กิจกรรมในบางครั้งนักเรียนไม่สามารถหาอุปกรณ์ได้ อุปกรณ์จำเป็นต้องซื้อแต่นักเรียนขาดเงิน และนักเรียนอีกบางส่วนไม่สนใจหรือลืมที่จะจัดหาอุปกรณ์ ที่ครูสั่งให้นำมาปฏิบัติงาน ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มักเกิดขึ้นเสมอในเรื่องการใช้อุปกรณ์การเรียนศิลปศึกษาของนักเรียน ในแนวทางการแก้ปัญหา นั้น ครูผู้สอนสามารถจะทำให้ปัญหาต่าง ๆ ลดน้อยลงได้ เช่น บอกให้นักเรียนทราบล่วงหน้า 1 สัปดาห์ ว่าต้องนำอุปกรณ์อะไรมาในสัปดาห์ต่อไป ครูผู้สอนควรหลีกเลี่ยงอุปกรณ์ประเภทสิ้นเปลืองเงินมากหรืออุปกรณ์ที่หายาก ซึ่งสอดคล้องกับ เลิศ อานันท์นะ (2525) ที่ได้กล่าวว่า สื่อ อุปกรณ์ บางชนิด อาจไม่จำเป็นต้องจัดหาซื้อ ถ้าครูรู้จักสำรวจ ทดลอง และจัดเตรียมหาสื่อทดแทนโดยเฉพาะการเลือกใช้อุปกรณ์นานาชนิด ในท้องถิ่นมาทดแทน สื่อที่สิ้นเปลืองให้มาก

1.5 ด้านวิธีสอน

การที่ครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นในด้านวิธีสอนอยู่ในระดับไม่แน่ใจ ในข้อที่กล่าวว่า การสอนครูควรสอดคล้องทุกขั้นตอนตามกิจกรรมที่ระบุไว้ในบทเรียน วิธีสอนคือ การสอนโดยครูเป็นผู้กำหนดวางแผนทฤษฎีในการทำงานตลอดเวลา และวิธีสอนคือ การสอนที่ยึดเนื้อหา ทฤษฎีทางศิลปะเป็นหลักในการสอนอย่างเคร่งครัด

จากความคิดเห็นทั้ง 3 ข้อดังที่กล่าว อาจเป็นเพราะว่า วิธีสอนทั้ง 3 ข้อดังกล่าว อยู่ในลักษณะการสอนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลางการเรียน เพราะวิธีการสอนในแบบนี้ ครูจะเป็นผู้กำหนด ออกคำสั่ง วางกฎเกณฑ์ เป็นหลักในการสอน และจากการที่ครูศิลปศึกษาไม่เห็นด้วยกับการสอนด้วยการสาธิต ทุกชั้นตอนนั้น ผู้วิจัยคิดว่า อาจเป็นความคิดของครูศิลปศึกษาที่ต้องการสอนตามหลักสูตรปัจจุบัน เพราะการสอนแบบสาธิตทุกชั้นตอนนั้น นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) ได้กล่าวว่า การสอนวิธีนี้เหมาะสำหรับใช้สอนหลักการทำงานมากกว่าครูควรใช้เท่าที่จำเป็น ถ้าใช้ตลอดไป กิจกรรมที่ทำก็จะเป็นเพียงงานประดิษฐ์ หรืองานช่างเท่านั้น ดังนั้นการสาธิตในกิจกรรมศิลปะ ครูผู้สอนไม่ควรสาธิตให้นักเรียนดูทุกชั้นตอน อย่างชัดเจน ถึงแม้ในบางงานครูจำเป็นต้องสาธิตการให้นักเรียนดู เพราะจะทำให้เด็กขาดความเชื่อมั่น ไม่ฝึกการใช้ความคิดของตนเอง สร้างสรรค์งาน และขาดการสังสมประสบการณ์ในการแก้ปัญหาอีกด้วย

ในส่วนของข้อที่ว่า การสอนที่ยึดเนื้อหา ทฤษฎีศิลปะเป็นหลักในการสอนอย่างเคร่งครัดนั้น ผู้วิจัยมีความคิดว่า ถึงแม้การสอนศิลปศึกษาครูควรให้นักเรียนรู้ถึงหลักทฤษฎีเนื้อหาต่าง ๆ ในหลักสูตร เพื่อนำไปประกอบการทำกิจกรรม แต่ในระดับประถมศึกษา จุดประสงค์ในศิลปศึกษา ก็เพื่อให้นักเรียนสนุกสนานเพลิดเพลิน และได้แสดงออกอย่างอิสระเสรีในความคิด ซึ่งในเรื่องนี้ เลิศ อานันทนะ (2532) ได้กล่าวถึงวิธีการสอนที่ดีว่า ครูควรเปิดโอกาสให้เด็กเลือกกิจกรรมตามความสนใจ โดยปราศจากการบังคับ หรือชี้แนะ ให้เด็กทำตามในสิ่งที่ครูต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับ หลักการสอนที่ถูกต้องตามที่ วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) กล่าวว่า การสอนในแนวให้อิสระการทำงานแก่เด็ก เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์และเปิดโอกาสให้เด็กเสนอสติปัญญาของเด็กแต่ละคน ออกมาในผลงานต่าง ๆ

ในส่วนของข้อเสนอแบบสอบถามปลายเปิด ของครูศิลปศึกษาเกี่ยวกับวิธีการสอนศิลปศึกษาในข้อที่ว่า เวลาจำกัดไม่เพียงพอในการสอนแต่ละคาบเวลานั้น ผู้วิจัยขอกล่าวว่า ในสภาพความเป็นจริงแล้วครูศิลปศึกษา ต้องประสบกับเวลาในการสอนหลายสาเหตุ เช่น ถ้าโรงเรียนมีห้องศิลปะเป็นสัดส่วน ซึ่งเป็นสิ่งดีในการสอน แต่ปัญหาตามมาคือ การเดินทางมายังห้องศิลปะ แต่ละห้อง แต่ละชั้นใช้เวลาไม่เท่ากัน บางครั้งอาจใช้เวลาในชั่วโมงศิลปศึกษาหลายนาที หรือ นักเรียนต้องใช้เวลาเรียนในชั่วโมงวิชาอื่น ๆ ออกไปอีกเล็กน้อย เพราะครูสอนยังไม่จบกิจกรรมหรือมองว่าชั่วโมงศิลปศึกษาไม่มีความสำคัญเท่าใดนัก จึงปล่อยให้เรียนมาเรียนศิลปศึกษาล่าช้า และจากการสอนศิลปศึกษาหรือวิชาอื่น ๆ ที่ถูกหลักการสอน ต้องประกอบไปด้วยขั้นตอนการสอนดังนี้ 1 ขั้นเตรียมการสอน 2 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน 3 ขั้นการสอนและการ

ทำกิจกรรม 4 ชั้นรูป และ 5 ชั้นวัดและประเมินผล ซึ่งในความเป็นจริงจากการสอนของครูในแต่ละชั่วโมง ครูผู้สอนไม่สามารถดำเนินการสอนได้หมดทุกชั้นตอนสาเหตุอาจมีหลายประการ และประการสำคัญอย่างหนึ่งคือ เวลาในการทำการสอน ซึ่งในเรื่องนี้ พิระพงษ์ กุลพิศาล (2531) กล่าวไว้ว่า ชั่วโมงศิลปะมีเวลาในช่วงสั้น ๆ ครูยังต้องแบ่งเวลาให้เหมาะสมกับกิจกรรม จนกระทั่งเวลาปฏิบัติงานของเด็กเหลืออยู่น้อยมาก แต่สิ่งสำคัญในการที่จะทำให้เวลาการสอนศิลปะศึกษาดีพร้อมขึ้น คือ การเตรียมการสอนที่ดี การเตรียมการสอนที่ดีจะแบ่งเบาปัญหาในเรื่องเวลาได้มาก เช่น ในการนำเข้าสู่บทเรียน ครูอาจใช้วิธีการเพียงเล็กน้อย ในชั้นอภิปรายผล อาจสรุปจากตัวแทนกลุ่ม หรือ สลับกันอภิปรายจนถึงการประเมินผล ก็อาจจะทันกับเวลาที่มีอยู่ได้ ซึ่งประการสำคัญคือ ครูต้องมีการเตรียมการสอน ดังที่ บรรจง บุญการี (2532) กล่าวว่า การเตรียมการสอนจะทำให้ครูพร้อมจะสอน การสอนมีประสิทธิภาพขึ้น ประหยัดเวลา ลดความผิดพลาดลงได้ ทำให้การสอนลุล่วงไปได้ด้วยดี

1.6 ด้านสื่อการสอน

การที่ครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยกับข้อที่กล่าวว่า สื่อการสอนควรสามารถใช้กระตุ้นความคิด ความรู้สึก และจินตนาการของผู้เรียนได้ดี สื่อการสอนควรสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เขียนได้แสดงจินตนาการ ความรู้สึกในผลงาน และจากที่ครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ ในข้อที่กล่าวว่า สื่อการสอนศิลปะต้องสามารถแสดงรายละเอียดได้เหมือนจริงนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอการอภิปรายผล ดังนี้ สื่อการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนศิลปะศึกษาเพราะจะทำให้ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยขยายความรู้ ความคิด ความเข้าใจ สร้างแรงดลใจในการแสดงออก (วิรุณ ตั้งเจริญ , 2526) ครูผู้สอนจึงควรมีการจัดเก็บรวบรวมสื่ออยู่เสมอ อุทิศเวลาในการทำสื่อหรือรวบรวมจากตัวอย่างงานศิลปะให้มากที่สุด นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) ในการใช้วัสดุอุปกรณ์สร้างสื่อ ควรพยายามให้นักเรียนใช้วัสดุหาง่ายในท้องถิ่นมาปฏิบัติงาน และนำมาสร้างสื่อ วัชรินทร์ รุติอดิศัย (2530) สื่อหรืออุปกรณ์ที่หาง่ายในท้องถิ่น จะไม่ทำให้เปลืองค่าใช้จ่ายและยังเป็นพื้นฐานให้นักเรียนรู้จักคิดแก้ปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ ขึ้นอีกด้วย

ดังนั้นสื่อการสอนที่ดีต้องมีผลทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกสนใจมากขึ้น กระตุ้นการแสดงออก มีจินตนาการที่ดีขึ้น ครูผู้สร้างสื่อจึงมีบทบาทในการสร้างสื่อการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้ความคิด ใฝ่ใจผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ วิรุณ ตั้งเจริญ (2526) ที่กล่าวว่า สื่อการ

สอนที่ดีควรตรงกับเนื้อหาวิชาที่สอน ตรงกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ให้ความรู้ ความเข้าใจ ให้เด็กได้มีความคิดจินตนาการ สร้างสรรค์ ซึ่งตรงกับแนวคิดการสอนศิลปศึกษาของเอฟแลนดีใน ทฤษฎีเอกซ์เพรสซิฟและทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ที่มุ่งให้เกิดการแสดงออกทางจินตนาการ ความคิด สร้างสรรค์ ผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่า ความคิดเห็นที่ครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยในข้อดังกล่าวนั้น ถูกต้องแล้ว ส่วนในข้อที่ครูศิลปศึกษาไม่แน่ใจใน สื่อการสอนที่ต้องแสดงรายละเอียดได้เหมือนจริงนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สื่อที่มีรายละเอียดได้ เหมือนจริงนั้น หมายถึง สื่อที่ครูอาจทำตัวอย่างให้ดู หรือสื่อของจริงที่นักเรียนมองเห็นรายละเอียดได้ชัดเจน ซึ่งสื่อทั้ง 2 ลักษณะนี้อยู่ในวิธีการที่ต้องการให้เด็กได้ลอกเลียนแบบได้เหมือนจริง ไม่เป็นสื่อที่สร้างหรือกระตุ้นให้ได้ฝึกใช้ความคิดจินตนาการดังที่ เลิศ อานันท์นะ (2525) ได้กล่าวถึงลักษณะและประโยชน์ของสื่อทั้ง 2 แบบ คือ สื่อที่เป็นวัสดุหรือรูปธรรมจะกระตุ้นความคิดผู้เรียนได้ เพราะสามารถมองเห็นมีผลดีในด้านฝึกทักษะและความแม่นยำในการใช้มือและ สายตา ส่วนผลเสีย คือ ปิดกั้น จินตนาการเด็ก ส่วนสื่อที่เป็นความคิดหรือนามธรรมได้แก่ ความคิด หรือจินตนาการจากประสบการณ์ของเด็ก ที่ผ่านมาแล้ว มีผลดี คือ เด็กจะได้แสดง ความคิด จินตนาการ สร้างสรรค์ให้ปรากฏออกมา จากทฤษฎีของนักวิชาการศิลปศึกษาที่ กล่าวถึงสื่อที่อยู่ในลักษณะทฤษฎีมีเมติกและทฤษฎีพฤติกรรมนิยม ครูศิลปศึกษาจึงมีความคิด เห็นในระดับไม่แน่ใจ

ในส่วนของข้อเสนอแบบปลายเปิดของครูศิลปศึกษาที่กล่าวว่า ปัญหาส่วนใหญ่ ขาดแคลนสื่อ การใช้สื่อทันสมัย เช่น ห้องโสต วีดีโอ ยังมีน้อยนั้น ผู้วิจัยขออภิปรายดังนี้ ในเรื่องของการขาดแคลนสื่อ นั้นครูผู้สอนประสบมานาน สาเหตุแรก ผู้วิจัยมีความคิดว่าอาจ เชื่อมโยงมาจาก ความสำคัญของวิชาศิลปศึกษาที่ยังมีน้อยในอดีต ศิลปศึกษาถูกจัดอยู่ใน วิชาเสริม จุดประสงค์เพียงให้เด็กสนุกสนาน ผ่านคลายอารมณ์ วาดภาพได้ใกล้เคียงเหมือนจริง ครูอาจนำเวลาในวิชาศิลปศึกษาไปใช้สอนวิชาอื่น ๆ ที่สำคัญกว่า ครูผู้สอนมักใช้วิธีสอนแบบเก่า สื่อในการใช้สอนมีเพียง กระดานดำ กับ ชอล์คและของจริงจากธรรมชาติ ครูวาดภาพตัวอย่าง บนกระดานดำ ถ้านักเรียนวาดได้ใกล้เคียงเหมือนตัวอย่าง ก็จะได้คะแนนที่ดี ต่อมาวิธีการสอน พัฒนาเป็นหลักสูตรใหม่ สื่อการสอนเริ่มมีความสำคัญต่อนักเรียนหลายประการ แต่ครูส่วนใหญ่ มีความเคยชิน กับการสอนแบบเก่า ประกอบกับสื่อการสอนทางศิลปะไม่ได้รับจากหน่วยงาน เท่าที่ควร ครูไม่มีเวลาที่จะผลิตสื่อเท่าใดนัก สถานที่ในการเก็บสื่อให้ได้เหมาะสม ยังไม่เพียงพอ เวลาที่จะใช้สื่อในการสอนไม่มีหรือไม่พร้อมจะใช้สื่อ ทั้งหมดนี้จึงเป็นสภาพปัญหาในการขาด แคลนสื่อการสอนศิลปศึกษา ทั้งสื่อที่ผลิตได้ง่าย และสื่อทันสมัยต่าง ๆ ดังที่พบในงานวิจัย

ส่วนมากที่กล่าวถึงปัญหาการขาดแคลนสื่อการสอนทุกภูมิภาค เช่น เทียนชัย เสาจินดารัตน์ (2534) และ พิภพ ปิติ (2533) ที่กล่าว ครูโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ยังขาดแคลนสื่อ และต้องการความรู้ ทักษะในการผลิตสื่อมาก ในส่วนของการแก้ปัญหา ผู้วิจัยมีความคิดว่า สิ่งสำคัญ ประการแรกคือครูศิลปศึกษาต้องมองเห็นความสำคัญของสื่อก่อน และควรมีการใช้สื่อการสอนเท่าที่โอกาสจะอำนวย ครูผู้สอนก็จะเกิดจิตสำนึกในการที่จะผลิตสื่อการสอนขึ้นมา ถึงแม้ว่าจะมีไม่มากก็ตาม ซึ่งในเรื่องของการผลิตสื่อ นั้น ศิริลักษณ์ ศรีกมล (2531) กล่าวว่า สิ่งที่ต้องคำนึงด้านสื่อการสอนคือ ไม่จำเป็นว่าต้องมีสื่อจำนวนมาก แต่ควรคำนึงว่า สื่ออุปกรณ์ใดจะช่วยพัฒนาได้มากที่สุด บางครั้งสื่อเพียงอย่างเดียว อาจทำให้เด็กมีพัฒนาการดีขึ้น จึงควรพิจารณาจากระดับ อายุ พัฒนาเด็กอีกด้วย ในการใช้สื่อ นพดล สายทองยนต์ (2536) กล่าวว่า ครูควรร่วมกับคณะครูในโรงเรียน หรือกลุ่มโรงเรียนผลิตสื่อไว้เป็นส่วนกลาง ให้บริการครูตามโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นหนทางแก้ปัญหาการขาดแคลนสื่อทางหนึ่งด้วย

1.7 ด้านการวัดและประเมินผลศิลปศึกษา

การที่ครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ ไม่แน่ใจในด้านการวัดและประเมินผลศิลปศึกษาในข้อที่กล่าวว่า ผลงานที่มีคุณค่าต้องสามารถแสดงรายละเอียดได้เหมือนจริง การวัดและประเมินผลศิลปะควรให้ความสำคัญกับความสามารถในการลอกเลียนแบบได้เหมือนจริง ผลงานที่มีคุณค่าวัดได้จากความพึงพอใจของผู้ชมที่แสดงออกมา และการวัดและประเมินผล ควรให้ความสำคัญกับความรู้สึที่เกิดขึ้นกับผู้ชมผลงาน

จากข้อคิดเห็นดังกล่าว ผู้วิจัยคิดว่าอาจมีสาเหตุ ดังนี้ การวัดและประเมินผล มีความสำคัญในกระบวนการสอน เพราะจะบอกให้รู้ว่าการสอนของครูนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ การสอนหรือไม่ และมีสิ่งใดที่ต้องแก้ไขปรับปรุงนักเรียนและครูจะได้รับทราบร่วมกัน (กาญจนา คุณรักษ์ , 2527) ถึงแม้การวัดและประเมินผลศิลปศึกษาจะมีปัญหาตลอดมาอย่างต่อเนื่อง เพราะอิทธิพลคลื่นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงตลอดจน สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ (สุลักษณ์ ศรีบุรี, 2530) ผู้วิจัยคิดว่าการที่ครูศิลปศึกษาไม่เห็นด้วยกับการวัดผลโดยให้ความสำคัญ กับทฤษฎี มิเมติกและทฤษฎีพฤติกรรมนิยมนั้น เพราะครูศิลปศึกษาทราบดีว่าการวัดและประเมินผลแบบนี้ เป็นการวัดแบบเก่า ดังงานวิจัยของ ชูบภา กานจนวีรวิทย์ (2530) ที่กล่าวว่า การประเมินผลศิลปศึกษาในยุคแรกเป็นการประเมินผลงานที่ทำสำเร็จ โดยตัดสินด้วยมาตรฐาน ความพอใจของผู้ใหญ่หรือครูอย่างเดียว ผลงานที่แสดงถึงความสามารถในการลอกเลียนแบบได้เหมือนแสดงรายละเอียดได้ชัดเจน ครูจะนิยมให้คะแนนดี แต่หลักสูตรใหม่ มีการวัดและประเมินผล โดยครู

และนักเรียนร่วมกันวัดและต้องกำหนดให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ตามหลักสูตร ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (เลิศ อานันท์นะ , 2526) ควรให้ครอบคลุม พัฒนาการทุกด้านของนักเรียน และสอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของโรงเรียน (Francesco , 1958) ครูควรกำหนด รูปแบบการวัดและประเมินผลให้เป็นแนวปฏิบัติเดียวกัน (นพดล สายทองยนต์ , 2536) ครูไม่ควรส่งเสริมให้เด็กลอกเลียนผลงานผู้อื่น ควรส่งเสริมให้เด็กค้นพบข้อสรุปด้วยตนเอง ให้เด็กมีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง (วิรุณ ตั้งเจริญ , 2526) จากหลักการวัดและประเมินผลที่เอื้อประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน ครูศิลปศึกษาจึงไม่เห็นด้วยกับการวัดและประเมินผลแบบหลักสูตรในอดีต และการที่ครูศิลปศึกษา ไม่แน่ใจกับแนวทฤษฎีแพรกมาติกนั้น อาจเป็นสาเหตุมาจาก ครูศิลปศึกษาทราบว่า ศิลปะคือ การแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระเสรี ให้เด็กได้สนุกสนาน และระบายอารมณ์ออกมาในผลงาน ผลงานของเด็กจะเอาความรู้สึกหรือความคิดของครูมาเป็นเครื่องตัดสินว่าดี สวยงาม หรือ ถูกต้องไม่ได้ ฉะนั้นความพอใจของผู้ชมหรือคนอื่นจะมาเป็นเครื่องวัดและประเมินผลที่ถูกต้องนั้นย่อมไม่ได้เช่นกัน และการประเมินผลงานเด็กที่ดีนั้น โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld ,1982) ได้กล่าวว่า ครูผู้สอนต้องเอาใจใส่สังเกตพฤติกรรมด้านสติปัญญา เจตคติทักษะ และสังเกตขั้นตอนการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด พีระพงษ์ กุลพิศาล (2531) การเปิดโอกาสให้เด็กวัดผลงานของตนเอง ครูศิลปะควรสนับสนุน และครูศิลปศึกษาจะเป็นผู้ที่วัดและประเมินผลได้เหมาะสมที่สุด เพราะครูจะเข้าใจ พัฒนาการทางการสร้างสรรค์และสุนทรียภาพของเด็กได้ดี

จากความคิดเห็นแบบปลายเปิด ครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ได้เสนอว่า เวลาไม่พอในการวัดและประเมินผล เพราะนักเรียนมีจำนวนมาก และครูมีปัญหาในการวัดและประเมินผล เพราะขาดความเข้าใจ

ความคิดเห็นดังกล่าวผู้วิจัยขออภิปรายในส่วนนี้ ดังนี้ เวลาในการเรียนศิลปศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา สัปดาห์หนึ่งมีการเรียน 3 คาบ หรือ 1 ชั่วโมง เด็กที่มีใจรักและอยากเรียนศิลปศึกษาส่วนมากจะรอให้ถึงชั่วโมงศิลปะที่เขารัก ซึ่งครูศิลปศึกษามีความสำคัญต่อบทบาทในการเรียนการสอนที่จะทำให้เด็กอยากเรียนด้วย สุชา จันทร์อม (2521) จึงกล่าวว่า บุคลิกภาพของครูมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน นักเรียนจะรักวิชาที่ครูสอน ไม่เบื่อหน่าย ครูจะมีอิทธิพลเหนี่ยวนำจิตใจให้นักเรียนอยากเรียนวิชานั้น ๆ ดังนั้น 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์จึงอาจไม่เพียงพอกับการสอนศิลปศึกษาการสอนศิลปศึกษาซึ่งต้องมีขั้นตอนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วถึงปัญหาจากเวลาที่ไม่มีเพียงพอในการสอนข้างต้น และในการวัดและประเมินผลศิลปศึกษาที่ต้องมีทั้งการสังเกต และตรวจผลงาน ครูผู้สอนควรประเมินผลทันที ที่สอนเสร็จ

แต่ละครั้ง และหลังการสอนเป็นระยะ (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร , 2525) และยิ่งกว่านั้นในการสอนศิลปศึกษาแต่ละครั้ง การวัดและประเมินผลศิลปศึกษาใน 1 ชั่วโมง ครูต้องวัดทั้งผลงานและการสังเกตจาก พฤติกรรมตามจุดประสงค์ต่าง ๆ ที่ค่อนข้างมาก ครูผู้สอนทำได้ดีที่สุดในแง่ดูจากพฤติกรรมส่วนรวมของเด็กที่เคยสอนมาว่า ดีมากน้อยเพียงใดในสายตาที่ผ่านมา และให้คะแนนจุดประสงค์มากน้อยแล้วแต่ครูจะมองภาพรวม ครูศิลปศึกษาที่มีวิธีการดีชิ้น คือ วัดจุดประสงค์พฤติกรรม จากการที่ได้เก็บสะสมไว้จากการทำงานของนักเรียนที่ผ่านมา แล้วให้คะแนนตามข้อมูลที่มีการเก็บไว้ จึงเป็นปัญหาสำหรับครูศิลปศึกษาที่จะวัดและประเมินผลหลายด้าน เช่น ครูให้ความสำคัญกับผลงานสำเร็จมากกว่าพฤติกรรมการแสดงออกทางศิลปะ ครูระดับประถมศึกษาไม่ได้จบศิลปศึกษาโดยตรง ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล (สุลักษณ์ ศรีบุรี , 2530) และจากปัญหาที่เกิดขึ้นไม่เฉพาะกับครูศิลปศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร แต่ยังเป็นปัญหาทั่วไป อีกด้วย ดังที่ นพดล สายทองยนต์ (2536) และเทียนชัย เสาจินดารัตน์ (2534) ที่กล่าวสอดคล้องกันในงานวิจัยที่ว่า ครูสอนศิลปศึกษามีปัญหาด้านการวัดและประเมินผล เช่น ไม่มีเวลาพอสำหรับสร้างเครื่องมือผ่านจุดประสงค์ เอกสาร เกี่ยวกับประเมินผล ไม่เพียงพอ บุญจง บุญภรณ์ (2532) ครูเห็นด้วยกับระเบียบการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา แต่การปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว ครูยังปฏิบัติได้ในระดับน้อย ไม่สามารถประเมินผลงานได้ตามวิธีการที่ถูกต้อง

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ด้านหลักสูตร ผู้บริหารควรจัดเวลาการมอบหมายงานพิเศษให้เหมาะสมกับครูศิลปะเพราะถ้าครูศิลปะต้องนำเวลาในชั่วโมงสอนไปทำกิจกรรมพิเศษ ก็จะทำให้ครูต้องนำวิธีสอนแบบหลักสูตรเก่ามาใช้อยู่เสมอ
2. ด้านครูผู้สอน ครูศิลปะต้องเข้าใจถึงปรัชญาศิลปศึกษาในปัจจุบัน และมีคุณลักษณะ ในด้านจิตใจที่ดีต่อนักเรียนอยู่เสมอ
3. ด้านนักเรียน ครูศิลปะควรเข้าใจถึงสภาพปัญหาต่าง ๆ ในการเรียนศิลปศึกษาของนักเรียน เช่น ด้านวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน ครูศิลปะต้องช่วยแก้ปัญหาให้แก่เด็กและจัดเนื้อหาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และท้องถิ่น
4. ด้านวิธีสอน ถึงแม้เวลาในชั่วโมงสอนศิลปศึกษาจะไม่เพียงพอ ในการเรียนศิลปศึกษาที่ถูกต้องก็ตาม ครูศิลปะควรจัดวิธีการสอนที่ถูกต้อง เพื่อกระตุ้นให้เด็กมีความสนใจ และรักการเรียนศิลปะยิ่งขึ้น เช่น การใช้สื่อและการประเมินผล

5. ด้านสื่อการสอน ผู้บริหารควรเห็นความสำคัญของวิชาศิลปะศึกษา ควรจัดให้มีห้องศิลปะ หรือ มุมศิลปะ เพื่อให้เด็กได้เปลี่ยนบรรยากาศในการเรียน และผู้บริหาร, ฝ่ายวิชาการ ควรมีความเข้าใจถึงจุดประสงค์ในการเรียนศิลปะศึกษา การแสดงออกตามธรรมชาติของเด็กในขณะเรียนศิลปะศึกษา

6. ด้านการวัดและประเมินผลศิลปะศึกษา ฝ่ายวัดและประเมินผล ควรเข้าใจถึงสภาพและปัญหาในการสอนศิลปะศึกษา เพราะในบางครั้งไม่สามารถจะวัดและประเมินผลอย่างละเอียดได้ในเวลาอันสั้น ควรมีแบบฟอร์มการวัดและประเมินผลด้านจิตพิสัย ให้ครูศิลปะก่อนล่วงหน้า

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยแนวคิดทางการเรียนการสอนศิลปะศึกษาของผู้บริหารการศึกษาในระดับโรงเรียน
2. ควรมีการวิจัยทฤษฎีการสอนศิลปะศึกษาแต่ละทฤษฎีในด้านอุปสรรค ปัญหา และผลกระทบในการนำทฤษฎีไปใช้
3. ควรมีการวิจัยถึงหน่วยงานผู้รับผิดชอบต่อการผลิตครูผู้สอนว่ามีแนวคิดทางการสอนในด้านความเชื่อมากน้อยขนาดไหนในการนำลงในหลักสูตร